

zakladiv doshkilnoi osvity v umovakh mahistratury [Study of the effectiveness of the implementation of the model of the communicative culture development system of future teachers of preschool education institutions in the conditions of the master's degree] . Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity [Problems of engineering and pedagogical education], 66, 106–114 [in Ukrainian].

36. Kharkivska, A. I. (2019) Metodolohichni pidkhody do rozvytku komunikatyvnoi kultury maibutnikh vykhovateliv doshkilnoi osvity v umovakh mahistratury [Methodological approaches to the development of communicative culture of future educators of preschool education in the conditions of a master's degree]. Hirskha shkola ukrainskykh Karpat [Mountain School of Ukrainian Carpaty], 21, 88–91 [in Ukrainian].

37. Kharkivska, A. I. (2021) Rozvytok komunikatyvnoi kultury maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity v umovakh mahistratury [Development of communicative culture of future educators of preschool education institutions in the conditions of the master's degree]: dys. ... dok. filos. [dissertation of the Doctor of Philosophy] 01 Osvita/Pedahohika za spetsialnistiu 015 Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy) /Ukrainska inzhenerno-pedahohichna akademiia [The Ukrainian Engineering Pedagogic Academy], 282 [in Ukrainian].

38. Chystovska, I. P. (2008) Humanizatsiia ta humanitaryzatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu u vyshchych tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Humanization and humanitarianization of the educational process in higher technical educational institutions]. Visnyk NTUU «KPI» [Bulletin of National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»], 1(22), 191–193 [in Ukrainian].

39. Shabanova, Yu.O. (2014) Systemnyi pidkhid u vyshchii shkoli [Systematic approach in higher education] / M-vo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine] ; Nats. him. un-t. [National Mining University], 120 [in Ukrainian].

40. Shcherbyna, D. V. (2018) Akme-orientovana model formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnikh konsultantiv osvitnoi sfery u protsesi

mahisterskoi pidhotovky [Acme-oriented model of formation of communicative culture of future consultants in the field of education in the process of master's training]. Teoriia ta metodyka profesiino-pedahohichnoi pidhotovky osvitiianskykh kadriv: akmeolohichni aspekty [Theory and methodology of professional and pedagogical training of educators: acmeological aspects] / Min-vo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine] ; Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova [The National Pedagogical Drahomanov University], 516 [in Ukrainian].

41. Yashchenko, E. M. (2010) Formuvannia komunikatyvnoi kultury studentiv u navchalno-vykhovnomu protsesi vyshchychkh navchalnykh zakladiv ekonomichnoho profilu [Formation of communicative culture of students in the educational process of higher educational institutions of the economic profile]: avtoref. dys.... kand. ped. nauk [abstract of the dissertation of the Candidate of Pedagogical Sciences] : 13.00.07 / Instytut problem vykhovannia NAPN Ukrainy [Institute of Educational Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine], 18 [in Ukrainian].

42. Richards Jack C., Schmidt, R. (2002) Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics, 595 [in Ukrainian].

УДК 378.015.33:81'233]:005.34(045)

**УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВО-
КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

© Чала А.

Інформація про автора:

Анна Чала: ORCID ID 0000-0002-5915-0965; anya.chalaya@ukr.net;
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української лінгвістики,
літератури та методики навчання.

Стаття присвячена проблемі підвищення ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, що розглядається як невід'ємний складник фахової підготовки майбутніх фахівців. Визначено основні вимоги до ефективного формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. У процесі дослідження з'ясовано структуру системи ефективного формування мовленнєво-комунікативної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Вона представлена сукупністю методологічного, змістового, технологічного та діагностичного компонентів. Кожен із них має певну мету та зміст. Дослідження передбачало чотири послідовні етапи: пошуково-аналітичний, теоретично-експериментальний, формувальний, аналітичний. Обґрунтовано основні вимоги, визначено критерії та показники рівнів ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Розроблено й науково обґрунтовано модель системи управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та експериментально перевірено її ефективність.

Створена модель процесу формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти може бути використана як зразок для модернізації управління процесом формування мовленнєво-комунікативної компетентності майбутніх педагогів і вихователів у різних закладах освіти. Матеріали дослідження можуть бути використані в управлінській діяльності керівництва й професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти, у системі післядипломної педагогічної освіти України.

Ключові слова: мовленнєво-комунікативна культура, управління, заклад вищої освіти, розвиток, модель, система, здобувачі вищої освіти, майбутні вихователі закладів дошкільної освіти.

Anna Chala «Formation of speech and communication culture of future teachers of preschool education institutions».

The article deals to the problem of improving the management of the development of speech and communicative culture of the future teachers of preschool educational establishments, which is considered an integral part of future professionals' vocational training. The basic requirements to effective formation of future teachers of preschool' speech and communicative competency have been identified. In the course of the research the structure of the system for the effective formation of future teachers of preschool speech and communicative competency has been clarified. It is represented as the combination of the methodological, content, technological and diagnostic components. Each of them has its definite aim and content. The study was predicted four successive stages: exploratory and analytical, theoretical and experimental, formative, analytical. Basic requirements

are substantiated, criteria and indexes of levels of effective management of the development of speech and communicative culture of future teachers of preschool educational establishments are characterized and defined.

It is developed, scientifically substantiated and experimentally tested the efficiency of the model of system of management of the development of speech and communicative culture of future teachers of pre-school educational establishments.

The created model of the process of formation of speech and communication culture of future teachers of preschool education institutions can be used as a model for the modernization of management of the process of formation of speech and communication competence of future teachers and educators in various educational institutions. Research materials can be used in the management activities of management and teaching staff of institutions of higher education, in the system of postgraduate pedagogical education of Ukraine.

Keywords: speech and communicative culture, development, management, an institution of higher education, model, system, students of higher education, future teachers of preschool educational establishments.

Актуальність дослідження. Початок нового тисячоліття позначився деякими прогресивними тенденціями в розвитку вітчизняної дошкільної ланки освіти. Це зумовлено підвищенням рівня зайнятості жінок на ринку праці, позитивною демографічною динамікою народжуваності, а також усвідомленням батьками важливості гармонійного розвитку дитини з раннього віку. Відповідно, збільшився попит на дошкільну освіту не лише в закладах держаної форми власності, але й в альтернативних їм академіях для найменших, інститутах раннього розвитку дитини, центрах обдарованої дитини та інших установах, що очолюють не завжди професійно підготовлені до цієї роботи фахівці. З іншого боку, не завжди враховується, що функційними обов'язками вихователів передбачено не лише інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку та їхню підготовку до умов шкільного навчання, а й виховання мовної особистості, що зумовлює посилення вимог до розвитку мовленнєво-комунікативної культури цих фахівців.

Ефективність вирішення зазначеної проблеми залежить переважно від компетентного управління професійною підготовкою майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, що в науковій літературі з теорії та методики управління освітою розглядається як складна й водночас

багатоаспектна галузь, у якій виникає безліч проблем організаційного, педагогічного, технологічного й психологічного характеру. У той же час, управління професійною підготовкою майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти передбачає не лише ухвалення й реалізацію управлінських рішень, але й інформаційний процес, що є підставою для дослідження процесу формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти й управління ним як розробки й реалізації системи заходів із ефективного надання освітніх послуг такої якості, що забезпечує відповідність результату вимогам замовника.

Доцільність вирішення зазначеної проблеми пов'язана також із необхідністю подолання *суперечностей*: між потребами суспільства в компетентних вихователях дітей дошкільного віку та невизначеністю сутності, структури й змісту мовленнєво-комунікативної культури цих фахівців; між необхідністю підвищення якості професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та недостатнім рівнем ефективності управління формуванням їхньої мовленнєво-комунікативної культури; між значущістю формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти й недостатньою теоретичною та практичною розробленістю системи управління цим процесом.

Виявлені суперечності свідчать про те, що нині управління професійною підготовкою майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти потребує здійснення реформ, відповідності їх до міжнародних стандартів якості вищої освіти, що посилює необхідність розробки ефективної системи управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Отже, актуальність досліджуваної проблеми, її недостатня теоретична та практична розробленість, урахування визначених суперечностей зумовили вибір теми наукової розвідки.

Аналіз основних досліджень і публікацій. З'ясування ступеня наукового дослідження проблеми управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти дозволило засвідчити її актуальність. У наукових статтях провідних зарубіжних і вітчизняних учених окремі її аспекти розглядалися в контексті: моніторингу якості професійної підготовки майбутніх педагогів (П. Анісімов, О. Боровська, Л. Віткін, В. Горб, Ю. Жук, О. Касьянова, В. Качалов, М. Кісіль, Є. Коротков, В. Кремень, О. Момот, Л. Петриченко, Г. Пономарьова, М. Поташник, А. Субетто, М. Тализін, А. Харківська, П. Ясинець тощо) й управління професійною підготовкою фахівців у закладах вищої освіти (Б. Гершунський, Л. Даниленко, Т. Десятов, Д. Дзвінчук, В. Зайчук, Л. Калініна, Л. Карамушка, С. Крисюк, В. Луговий, М. Лукашевич, Г. Пономарьова, А. Прокопенко, Г. Радзивилова, С. Сисоєва, З. Слєпкань тощо).

Важливе значення для здійснення дослідження мають праці, у яких представлено методику розвитку мовлення (Л. Артемова, Н. Бабиц, Г. Бакуменко, Л. Варзацька, Ю. Косенко, Т. Котик та інші), граматики-стилістичних умінь (А. Богуш, Н. Босак, Н. Іваницька, С. Омельчук, В. Пасинок, К. Пліско, Т. Симоненко тощо), комунікативної лінгвістики (Ф. Бацевич, Л. Златів, І. Кузнецов, Л. Лучкіна, Т. Ольховецька, М. Пентилюк, Г. Полатай, В. Русанівський, О. Селіванова, О. Семенов тощо), культури ділового й педагогічного спілкування (А. Бондаренко, О. Винославська, Б. Головин, О. Дорошенко, М. Ільяш, Г. Клочек, А. Клочко, А. Коваль, І. Комарова, О. Корніяка, І. Кочан, А. Матвієнко, Н. Морева, А. Мурашко, Т. Окуневич, В. Тарасова, А. Чаговець, Г. Чайка, Т. Чмут тощо) в системі ступеневої підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Однак здійснений аналіз науково-педагогічної та методичної літератури дозволяє дійти висновку, що нині відсутнє цілісне дослідження, у якому було б систематизовано теорію та узагальнено практику управління

процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності системи управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Розбудова української держави та її прагнення стати членом європейської спільноти висуває перед закладами вищої освіти завдання підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на рівні міжнародних стандартів. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується відходом від тоталітарної уніфікації й стандартизації педагогічного процесу, інтенсивним переосмисленням цінностей, пошуками нового в теорії та практиці навчання й виховання. Цей процес не може бути стихійним. Він потребує управління [6].

Успішне опанування знаннями з професійної підготовки неможливе без розвитку й удосконалення культури мови та спілкування. Комунікативна культура вчителя й вихователя заснована на мовній культурі, визначає потенціал усієї системи освіти, ступінь її впливу на розвиток особистості дошкільника. Формування фахової компетентності вихователя спрямоване не лише на успішне вирішення завдань професійної діяльності на основі *фахових* знань, а й на усвідомлення низки специфічних вимог, що змушують розвивати її професійно важливі якості, зокрема й мовленнєво-комунікативні.

На думку А. Харківської, «організаційна культура є психологічним феноменом, детермінованим комунікаційною системою і мовою спілкування студентів, організаційними цінностями і нормами їх поведінки, світоглядом, сформованим психологічним кліматом в колективі, і елементом, що сприяє мобілізації ініціативи співробітників і стабільності соціальної системи організації» [15, с. 260].

Г. Пономарьова виокремлює складові компоненти культури людей, що покликані виконувати педагогічну працю, зокрема педагогічну та виховну діяльність, педагогічну взаємодію та безпосередньо особистість вихователя як суб'єкта діяльності та взаємодії на професійному рівні. Саме від його професіоналізму, на переконання дослідниці, залежить інтелектуальне, духовне, соціальне, емоційне формування гармонійно розвиненої особистості з високими моральними якостями, її здібностями, уподобаннями та інтересами [11].

Розвиток українського суспільства на засадах загальнолюдських цінностей і національних пріоритетів вимагає розробки нових методологічних підходів до професійної освіти, для якої провідним є формування духовності особистості, накопичення культурного потенціалу суспільства.

Для фахівців педагогічної сфери «сформовані ціннісні орієнтації – основа структури особистості, що є стратегічною метою його професійної діяльності, скеровує емоційно-мотиваційну світоглядну та когнітивну систему поведінки, впливає на зміст і спрямованість його потреб, мотивів та інтересів» [20, с. 57].

На основі аналізу наукових досліджень зауважимо, що саме культура є мірилом розвитку людини, оскільки віддзеркалює не тільки обсяг засвоєних цінностей громадської діяльності, але й сам спосіб, завдяки якому людина стає носієм таких цінностей. Помітною є роль мовленнєво-комунікативної культури у становленні особистості майбутнього вихователя. Спираючись на аналіз психолого-педагогічних джерел, засвідчуємо, що окремі аспекти проблеми формування комунікативної та професійної культури вчителя досліджували: О. Бабакіна, І. Гришина, Н. Демченко, Т. Крехно, А. Маркова, Л. Шевчук тощо; мовленнєво-комунікативний розвиток та культуру спілкування – А. Арушанова, Т. Бакуменко, Х. Шапаренко, що дає підстави стверджувати: мовленнєво-комунікативна культура є результатом

застосування зовнішніх і внутрішніх ресурсів навчання та виховання, як об'єктивних, так і суб'єктивних.

Ученими доведено, що лише незначна кількість майбутніх фахівців досягає високого рівня культури спілкування в умовах спонтанного розвитку цього складного особистісного утворення. Більшість здобувачів вищої освіти має нерозвинену мовленнєво-комунікативну культуру, схильна, переважно, до репродуктивної діяльності, має обмежені уявлення про феномен мовленнєво-комунікативної культури, у них відсутня ініціатива й прагнення до самовдосконалення. Це негативно позначається на особистих досягненнях у професійно-педагогічній діяльності, на життєвому самовизначенні [1; 2; 12].

У контексті проблеми управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури постійну увагу науковців привертає прагнення осмислити зазначений феномен із погляду тих особистісних утворень, якими корелює педагогічне спілкування, а саме: вивчення специфіки педагогічної діяльності [3; 5; 17]; «поєднання теоретичних знань і практичної підготовки майбутніх педагогів галузі дошкільної освіти»; опанування навичок встановлювати «контакти з педагогічним колективом та адміністрацією закладу освіти» [14, с.143].

Г. Пономарьова вважає, що «кардинальною для педагогічної практики проблемою вдосконалення взаємодії стала зміна характеру стосунків викладача зі студентом з суб'єктно-об'єктних (коли викладач впливає на студентів як на об'єкт власних зусиль) у суб'єктно-суб'єктні (коли береться до уваги ставлення студентів до спільної діяльності та враховується їх індивідуальний розвиток)» [10, с. 3].

Як зазначили А. Харківська та О. Молчанюк, «завдяки педагогічній практиці стає можливим вирішення низки освітніх завдань, оскільки у процесі спілкування з дітьми майбутні педагоги дошкільної освіти набувають професійних умінь та навичок, а також відбувається духовне становлення особистості, розвиток системи цінностей» [14, с. 147].

Майбутні вихователі під час проходження педагогічної практики здійснюють комплексне вивчення освітнього процесу закладу дошкільної освіти, психолого-педагогічне вивчення особистості дошкільника та дитячого колективу; здійснюють експериментальне дослідження однієї з актуальних проблем дошкільної педагогіки (написання курсової роботи з цих освітніх компонентів). Це сприяє розвитку в здобувачів освіти творчого, дослідницького підходу до власної професійної діяльності, підвищує інтерес до навчання педагогічної діяльності [7].

Завдяки різним видам практики майбутні вихователі також соціалізуються, адже «спілкуючись як з дітьми, так і з колективом закладу дошкільної освіти, вони набувають нового досвіду, розширюють свій світогляд, вчаться взаємодіяти з різними категоріями людей» [14, с. 142].

Н. Бабич зазначає, що практична культура мовлення близька до стилістики мовлення й практичної мовленнєвої діяльності. Вона оцінюється з погляду функціонального стилю мовлення. Культура мовлення також тісно пов'язана з освітніми компонентами конкретної граматики, психологією, логікою. До того ж, про культуру мовлення можна говорити в тому випадку, коли особистість опановує літературну мову, володіє нею (її нормами й варіантами норм) [3]. Водночас головне завдання формування культури мовлення – розвиток навичок літературного спілкування, засвоєння літературних норм у слововжитку, граматичному оформленні мови, вимові та наголошуванні.

Г. Беленька акцентує, що особливістю мовленнєво-комунікативної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є необхідність переходу від інформаційних форм навчання до проблемно-ситуативних; більш насичений освітній процес технологіями, що передбачають реальні дії тих, хто навчається, у ситуаціях мовленнєвої взаємодії [5].

Л. Артемова зазначає, що мовленнєво-комунікативна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти ґрунтується на принципах гуманістичної психології, а саме: визнання цінності людини як особистості,

її прав на свободу, щастя, захист й охорону життя та здоров'я; створення умов для розвитку особистості, її творчого потенціалу, здібностей; надання допомоги в життєвому самовизначенні, інтеграції в суспільство, повноцінній самореалізації [2].

Під час аналізу підходів різних учених [2; 5; 9; 11; 16; 18] до дослідження поняття «мовленнєво-комунікативна культура», урахувуючи специфіку професійної діяльності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, визначено, що «мовленнєво-комунікативна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» – явище комплексне, тобто його можливо розглядати не тільки як лінгвістичний, але й як соціопедагогічний феномен, що передбачає комплексну систему знань, умінь і навичок, якостей, властивостей і здібностей, що виявляються в спілкуванні й становлять цю фахову компетентність.

Поняття мовленнєвої компетентності передбачає, що здобувач освіти, опановуючи мову середовища, у якому він перебуває, вибудовує не лише індивідуальну траєкторію знань про мову (мовну компетентність), але й здобуває базу знань із української мови як кодової системи, її розвитку, будови та функціонування, формує навички збагачення індивідуального лексичного запасу й граматичної будови мови, набуває здатностей аналізувати та оцінювати мовні факти, засвоює орфографічні й орфоепічні норми (мовленнєва компетентність) [19].

Аналіз наукових праць вищезазначених учених дозволяє дійти висновку, що мовленнєво-комунікативна культура є передумовою формування сучасної особистості, засобом самореалізації, досягнення успіху та самоствердження, способом досягнення мети в міжособистісних взаєминах. Тому значної актуальності набуває проблема управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури здобувачів вищої освіти під час навчання в закладі вищої освіти.

Мовленнєво-комунікативна культура майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти є невід'ємним складником його професійно-педагогічної

культури й культури особистості зокрема. Спираючись на результати вітчизняних і зарубіжних досліджень, з'ясовано, що мовленнєво-комунікативна культура – це сукупність знань, умінь, навичок, моральних та етичних норм, що забезпечують коректне та невимушене використання мови з метою спілкування; це система ознак і властивостей, що свідчать про комунікативну досконалість мовлення [8].

Під мовленнєво-комунікативною культурою майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти розуміємо здатність використовувати мовні засоби (лексичні, граматичні, фонетичні тощо) у різних умовах спілкування відповідно до мети й змісту мовлення для встановлення взаєморозуміння з дітьми дошкільного віку та їхніми батьками.

Отже, у структурі мовленнєво-комунікативної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти виокремлюємо такі компоненти:

1) індивідуально-особистісний (індивідуальні особливості людини та її прижиттєві надбання – ідеали, установки, цінності, моральні якості, етичні норми);

2) мотиваційно-вольовий (потреби в пізнанні й самопізнанні, в оцінюванні іншими людьми, у спілкуванні, самоствердженні, самовдосконаленні, самовираженні; самоконтроль, емоційна стійкість, емоційна культура);

3) соціально-психологічний (емпатія, сприйняття себе та інших, уміння бути потрібним, рефлексивність, усвідомлення соціальної ролі й манери поведінки, що має бути узгодженою з цією роллю);

4) індивідуально-комунікативний (узаємозв'язок, взаєморозуміння, уміння встановлювати й підтримувати контакт, зворотній зв'язок, мовна компетентність, культура мислення й мови, мовленнєва активність, комунікативні знання, уміння й навички);

5) практично-діяльнісний (правильне послуговування лексичними, граматичними, орфоепічними, стилістичними, фразеологічними нормами літературної мови, дотримання мовних норм вимови, наголосу,

слововживання та побудови висловів; правильність, точність, ясність, змістовність, виразність, чистота, логічна структура, багатство й доречність мовлення, а також дотримання правил мовленнєвого етикету) [8].

Теоретичний аналіз наукових досліджень дозволив звсвідчити, що поняття мовленнєво-комунікативної культури деякою мірою досліджене в науковій літературі, але феномен управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти ще не достатньо досліджений у педагогічній теорії, а тому не знайшов належного висвітлення й реалізації в практичній діяльності закладів вищої освіти. Зокрема, поза увагою дослідників усе ще залишаються теоретико-методологічні підходи до управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, що є перспективним напрямом наукового дослідження й потребує подальшого вивчення та впровадження в систему вищої освіти.

Специфіка професії майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти передбачає залежність успіху роботи не лише від особистісних характеристик фахівця, а й від наявності в них мовленнєво-комунікативної культури, адже рівень сприйняття інформації в кожній людині є різним, як наслідок, виникають бар'єри спілкування, спостерігається тенденція до невміння правильно висловлювати свою думку, передбачати поведінку й вчинки співрозмовника, мотивувати та аргументувати свою позицію, спілкуватися з людьми незалежно від віку та професії. Усе це свідчить про низький рівень мовленнєво-комунікативної культури молоді. Тому особливого значення набуває мовленнєво-комунікативна культура вихователів дошкільних закладів освіти та управління її розвитком.

Як зазначає Х. Шапаренко, згідно з Законом України «Про дошкільну освіту» вихователь закладу дошкільної освіти – це особа з високими моральними якостями, яка має відповідну вищу педагогічну освіту, забезпечує результативність та якість роботи, а також фізичний та психічний стан якої є показником здатності виконувати професійні обов'язки [18].

Відповідно до визначення А. Харківської, «для результативності виховання креативного ставлення до професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти слід ґрунтуватися на таких методологічних підходах: компетентнісному, системному, міждисциплінарному» [16].

Визначення сутності й структури базового поняття «мовленнєво-комунікативна культура» дозволяє обґрунтувати теоретико-методологічні підходи до управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутнього вихователя, що також потребує висвітлення основних аспектів управління. Водночас необхідно враховувати, що освітні системи – це різновид соціальних організацій. Від інших організацій вони відрізняються своїм призначенням, цілями, використовуваними засобами й методами, змістом основних процесів і результатами. Призначення освітніх систем – трансляція знань і способів діяльності, що накопичені в культурі, до людських індивідів.

Подана в дослідженні характеристика теоретико-методологічних підходів до розв'язання проблеми управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти здійснена на *загальнонауковому* (системний, синергетичний, діяльнісний та особистісно орієнтований підходи) і *конкретнонауковому* рівнях (нормативно-дидактичний, соціально-маркетинговий і програмно-цільовий підходи). Акцентуємо увагу на тому, що особливістю нормативно-дидактичного підходу є його орієнтація на нормативні цілі освітньої установи, що визначені освітнім стандартом, відповідними йому навчальними планами, програмами, силабусами, а рівень навченості здобувачів вищої освіти є головним освітнім результатом, що вимірюється за допомогою різних кваліметричних засобів. Зазначимо, що цей підхід висвітлює змістову, знаннєву характеристику якості освіти, що може бути визначена на основі об'єктивних критеріїв і кількісних показників. Його недоліком є відсутність уваги до таких показників якості освіти

здобувачів, як рівень їхнього духовно-морального розвитку, соціальної зрілості, громадянських якостей.

Найважливішими показниками якості освіти, відповідно до соціально-маркетингового підходу, є такі: задоволеність суб'єктів станом навчання й виховання; рівень залучення до освітнього процесу стейкхолдерів для розробки й реалізації освітньої політики закладу освіти, до системи співуправління нею; суб'єктивний та об'єктивний імідж освітньої установи; наявність місії, що сприяє досягненню перспективної мети; вступ випускників до закладів вищої освіти (для загальноосвітніх установ) та їх подальше працевлаштування (для професійних освітніх установ). Перевагами цього підходу є широке й багатоаспектне осмислення освітнього результату, облік діяльності освітньої установи, ступінь задоволення замовників наданими послугами, а недоліками – деяка відірваність від вимог державного стандарту та інших чинних нормативів, невисвітлення результатів, складність кількісного оцінювання.

Зазначимо, що ефективним засобом розв'язання проблеми дослідження є програмно-цільовий підхід. Однак його можна забезпечити лише на основі визначення пріоритетів, розробки й ухвалення програми розвитку освіти.

Під час дослідження встановлено, що мовленнєво-комунікативна культура майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти є невід'ємним складником його професійно-педагогічної культури загалом і культури особистості зокрема. Відповідно до результатів вітчизняних і зарубіжних досліджень у сферах філософії, психології, мовознавства, лінгводидактики, педагогіки з'ясовано, що мовленнєво-комунікативна культура – це сукупність знань, умінь, навичок і моральних норм, що забезпечують коректне й невимушене використання мови з метою спілкування; система ознак і властивостей, що свідчать про комунікативну досконалість мовлення. До таких ознак зараховано правильність, точність, логічність, змістовість, доречність, багатство, виразність і чистоту мовлення.

Водночас з'ясовано, що майбутні вихователі закладів дошкільної освіти мають нерозвинену мовленнєво-комунікативну культуру, систематично порушують її граматичні, орфоепічні, лексичні та фразеологічні норми. Це зумовило необхідність зіставлення ряду синонімічних дефіментів, зокрема: «мовна культура», «культура мовлення», «комунікативна культура», «мовленнєва культура». Ураховуючи їх докладні характеристики, під мовленнєво-комунікативною культурою майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти запропоновано розуміти здатність використовувати мовні засоби в різних умовах спілкування відповідно до мети й змісту мовлення.

Виявлення причин низької мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти дозволило ініціювати проведення низки заходів, серед яких найбільш дієвими виявилися «Тиждень української мови», «Тиждень чистої мови», проведення олімпіад, наукових конкурсів, конференцій, організація «Літературних кав'ярень», міжфакультетних змагань («Скоромовка язика ламає та вимови навчає»), мовно-літературних квестів, відвідування різних вебінарів із української мови тощо. Організація цих заходів сприяла дотриманню здобувачами вищої освіти трьох груп правил мовленнєво-комунікативної культури, а саме: правил комунікативного етикету; правил узгодженої комунікативної взаємодії; правил самопрезентації.

На думку С. Подмазіна, спільним для всіх рівнів управління якістю освіти є: прагнення подолати адміністративний стиль управління, мінімізувати бюрократичні зв'язки між рівнями управлінської вертикалі, максимально підтримати ініціативу й використати інтелектуальний і творчий потенціал педагогів, залучити вчених до розв'язання нагальних проблем педагогічної практики [9].

У здійсненому дослідженні управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти представлено як розробку та реалізацію системи заходів,

що дозволяють ефективно надавати освітні послуги такої якості, що забезпечує відповідність результату вимогам замовника. У той же час, власне процес управління передбачає забезпечення проектування, досягнення й підтримку якості освітнього процесу та результатів. Також ефективно управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти потребує диференційованої характеристики за низкою специфічних ознак, серед яких: адміністративний чи партисипативний підходи суб'єктів управління до розробки планів, обговорення перебігу процесу, ухвалення управлінських рішень; орієнтація на процес чи на результат управління; використання автономного чи системного управління; випереджальне чи реактивне реагування суб'єктів управління на виявлені недоліки.

Узагальнення теоретичних засад досліджуваної проблеми дозволило виокремити такі основні вимоги до ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти:

1) управління цим процесом повинно спиратися на принципи менеджменту якості професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, системності, раціонального поєднання прав, обов'язків і відповідальності, наукової компетентності, гуманізації, професійної компетентності, успішної управлінської діяльності, єдності цілей, взаємодоповнюваності, цілеспрямованості й критеріальності, систематичності оцінювання та встановлення багатоканального зворотного зв'язку;

2) управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти виконує організаційну, аналітико-прогностичну, регулятивно-координаційну, інформаційно-методичну, соціального захисту, контрольну й інноваційно-упроваджувальну функції;

3) для реалізації матричної структури управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти потрібно створити відділ, що буде частиною відповідного структурного підрозділу матричної системи закладу вищої освіти, а його керівник буде здійснювати загальне управління ним, розвитком мовленнєво-комунікативної культури здобувачів вищої освіти, науковою діяльністю, учасниками сектору та соціальною роботою, відповідати за матеріально-техніч4) система управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти має бути послідовно реалізована на етапах проектування, збору інформації, аналізу інформації, ухвалення рішення, організації роботи з ухвалення рішення, контролю виконання, аналізу ефективності дій;

5) професійна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та ефективне управління формуванням їхньої мовленнєво-комунікативної культури передбачають запровадження постійного освітнього моніторингу;

б) ефективність управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури здобувачів вищої освіти можуть забезпечити тільки ті керівники й викладачі, які мають високий рівень професіоналізму та професійної компетентності.

не забезпечення.

Керівник відділу організовує роботу ініціативної групи й несе особисту відповідальність за всю її діяльність.

Звичайно, керівник не повинен виконувати свої функції одноосібно. Кожен учасник підрозділу, викладач, науковець, лаборант, здобувач вищої освіти повинен відповідати не тільки за свою особисту роботу, свій індивідуальний план, але й за роботу групи. У розробці й постійному вдосконалюванні такої структури повинні брати участь усі учасники групи. Це стане можливим на основі ретельного аналізу основних завдань, що поставлені перед ініціативною групою, й розподілу їх між усіма

учасниками групи, ґрунтуючись на створенні матричної організаційної структури управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Відповідно до результатів теоретичного аналізу літератури з питань управління в закладі вищої освіти можна виділити п'ять функціональних напрямів діяльності керівника відділу, що представлено на рис. 1:

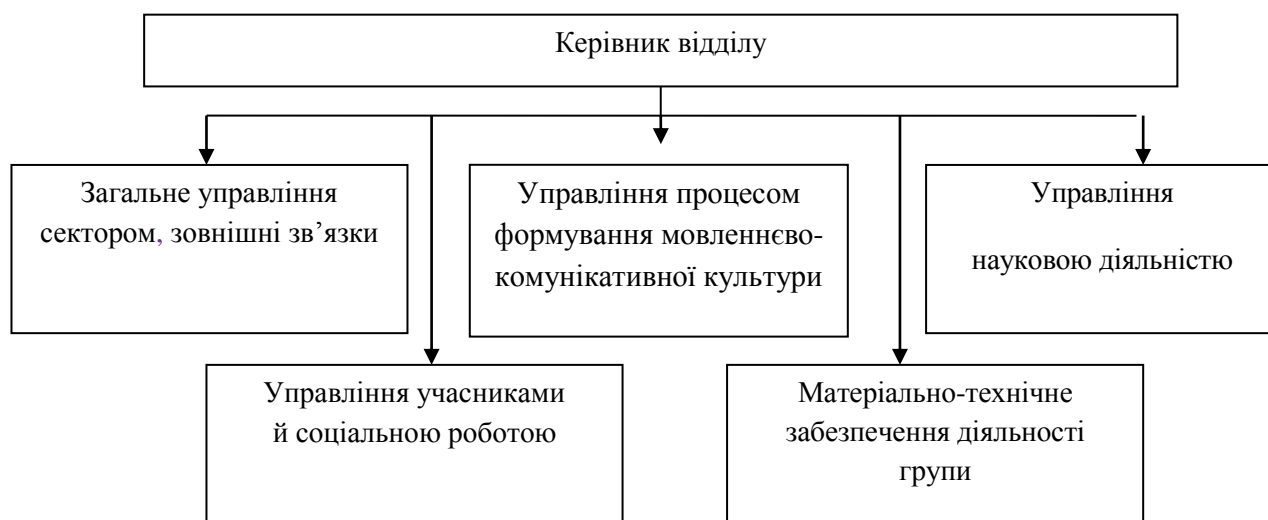

Рис. 1. Напрями діяльності керівника відділу

У науковому дослідженні визначено критерії та показники рівнів ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

З'ясовано, що критерій «умови ефективності управління» передбачає: належне матеріально-технічне забезпечення (відповідність загальної площі приміщень держстандарту; достатня кількість лінгвістичних лабораторій для реалізації освітніх програм; характеристика сучасного комп'ютерного обладнання, бібліотечного фонду; рівень забезпеченості здобувачів вищої освіти підручниками, місцями для роботи в читальних залах; навчально-методичний супровід педагогічного процесу); укомплектованість закладу педагогічними кадрами з відповідною фаховою освітою; підвищення кваліфікації педагогічних працівників тощо.

Критерій *«процес управління»* зумовлює: професійну підготовку професорсько-викладацького складу, управлінську компетентність деканів, завідувачів кафедр, їх заступників, викладачів, що зумовлює організацію та управління освітнім процесом, контрольно-аналітичну діяльність, ухвалення управлінських рішень.

Критерій *«результат управління»* охоплює: ефективність впливу за умови органічного поєднання культури педагогічного впливу та культурного саморозвитку особистості; вплив на культуру спілкування здобувачів вищої освіти в трьох напрямках (спілкування, мислення, сприйняття); комплексний характер навчальної діяльності: поєднання розумової, фізичної, моральної, естетичної й трудової культури; урахування зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на розвиток мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Для оцінювання рівня формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти запропоновано показники, що відображають основні аспекти культури їхнього професійного спілкування: спрямованість спілкування (система професійно ціннісних орієнтацій і смислових установок у сфері педагогічного спілкування, що визначає «ідеальний стиль» взаємодії й типовий для вихователя спосіб залучення до міжособистісної взаємодії з дітьми); розвиток мовленнєвих умінь (характеризують інформаційно-смисловий складник педагогічної взаємодії й виявляється в здатності вихователя чітко, зрозуміло, переконливо висловлювати свої думки й почуття за допомогою вербальних і невербальних засобів спілкування); правильне послуговування лексичними, граматичними, орфоепічними, стилістичними й фразеологічними нормами літературної мови; дотримання мовних норм вимови, наголосу, слововживання й побудови висловів; правильність, точність, ясність, змістовність, виразність, чистота, логічна стрункість, багатство й доречність мовлення, а також дотримання правил мовленнєвого етикету; розвиток комунікативних умінь, що виявляються в здатності до спілкування з дітьми, у вмінні знаходити

правильний підхід до них, установлювати доцільні, на думку педагога, узаємини; наявність педагогічного такту; розвиток емпатії.

Новими концепціями освітнього процесу в закладі вищої освіти супроводжуються тенденції вимірювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за допомогою тестів. Об'єктом тестування стають компетентності, що потрібні випускникові системи вищої освіти. Традиційно тести виконують відбірну функцію, але останнім часом тести використовуються для цілей:

–діагностичних, щоб дати здобувачу вищої освіти можливість з'ясувати, що йому ще потрібно вивчити та доопрацювати;

–управлінських (задля керівництва подальшим процесом навчання та стимулювання) [17].

П. Анісімов запропонував такі функції управління соціальною системою, що характерні також і для системи освіти: розробка й ухвалення управлінського рішення; організація, регулювання, коригування, облік і контроль. Відповідно до виділених критеріїв і показників визначено високий, середній і низький рівні, що характеризують ефективність управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти [1].

У науковому дослідженні проаналізовано сучасний стан управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, науково обґрунтовано систему управління цим процесом та інтепретовано результати експериментальної перевірки її моделі.

З'ясовано, що сучасний механізм оцінювання ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти потребує реорганізації та оновлення, оскільки не забезпечує можливість або ускладнює отримання своєчасної об'єктивної інформації про результати діяльності різноманітних закладів

й установ певної системи вищої освіти. Це, звичайно, унеможливило створення цілісного уявлення про реальний стан досліджуваної проблеми.

Визначення рівня ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти здійснено за програмою, що передбачала:

- 1) розробку та апробацію діагностичного інструментарію;
- 2) складання моніторингової карти відповідно до визначених критеріїв і показників;
- 3) аналіз документації структурних підрозділів закладів вищої освіти;
- 4) проведення індивідуальних та групових сфокусованих інтерв'ю з керівним і професорсько-викладацьким складом;
- 5) анкетування здобувачів вищої освіти, використання діагностичної карти педагогічного оцінювання розвитку мовленнєво-комунікативної культури та самооцінювання готовності здобувача вищої освіти до саморозвитку;
- 6) анкетування викладачів;
- 7) анкетування деканів, їхніх заступників, завідувачів кафедр;
- 8) математичну обробку результатів дослідження;
- 9) упровадження розробленої моделі системи управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти з розробкою алгоритму аналізу ефективності здійсненої роботи.

Під час вибору методик, що використовувалися під час констатувального й формувального експерименту, ураховано: валідність методики та її адаптованість до умов дослідження; простота в реалізації й оцінюванні результатів; можливість використання вибраних методик у практичній діяльності закладу вищої освіти. Для визначення достовірності отриманих результатів застосовано χ^2 (χ^2 – квадрат) тест, основою якого є визначення критерію згоди Пірсона.

Відповідно до визначених нами критеріїв і показників ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти пропонуємо освітній моніторинг ефективності управління зазначеним процесом (рис. 2).

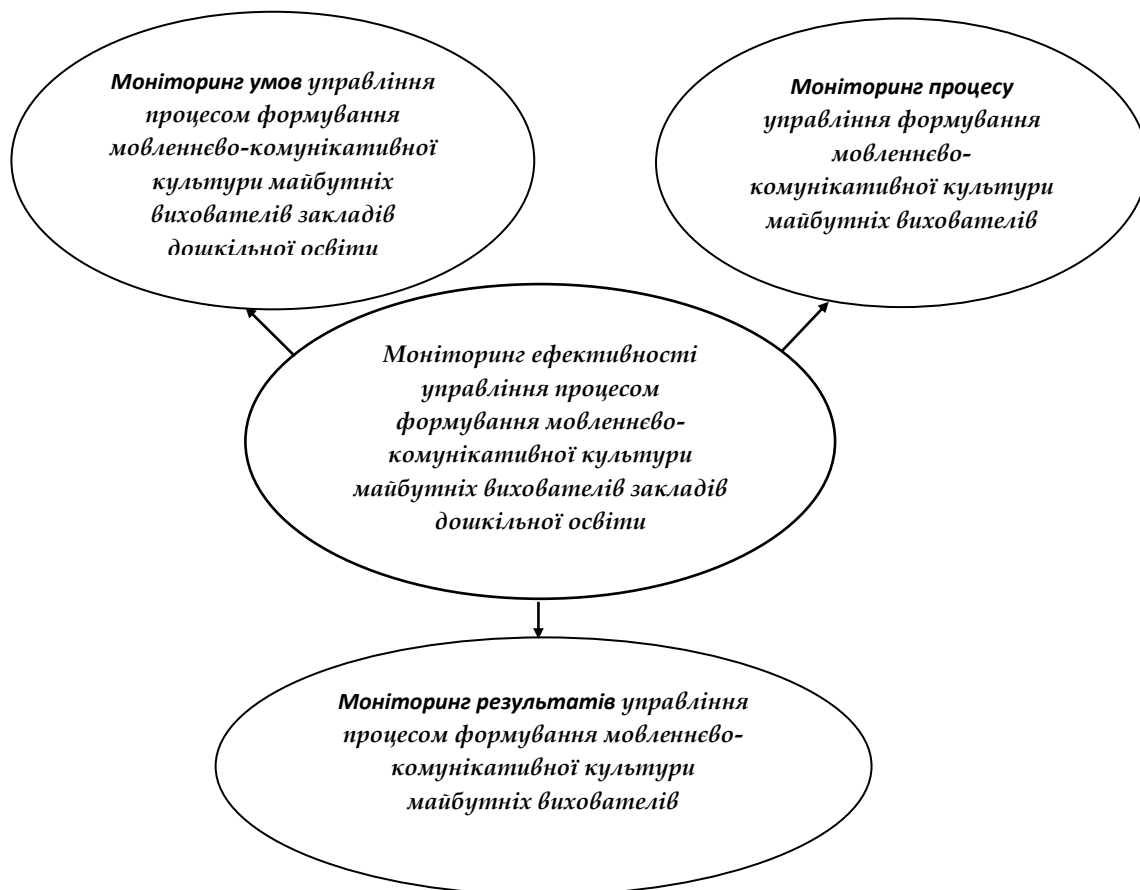

Рис. 2. Освітній моніторинг ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти

Програма дослідження здійснювалася за такими етапами:

–*I-й етап* – визначення мети, завдань, об’єкта та терміну дослідження; вибір критеріїв дослідження; вибір методів, методик;

–*II-й етап* – розробка діагностичного апарату: тестів, анкет, контрольних завдань; вибір методів обробки одержаних результатів дослідження;

–*III-й етап* – підготовка та проведення основного дослідження;

–IV-й етап – збір та обробка результатів;

–V-й етап – аналіз та інтерпретація результатів дослідження.

Функціонування освітнього моніторингу засноване на таких загальних принципах: об'єктивності (максимальне уникнення суб'єктивних оцінок, урахування всіх результатів (позитивних і негативних), створення рівних умов для всіх учасників освітнього процесу); комплексності дослідження різноманітних аспектів освітнього процесу, оброблення та аналізу отриманих результатів; безперервності та тривалості спостережень за станом освіти; своєчасності отримання, обробки й використання об'єктивної інформації про якість вищої освіти; здійснення самооцінки та самоконтролю, а також забезпечення умов і конкретних ситуацій проведення обстежень, що передбачають диференціацію контрольних і діагностичних завдань; систематичності спостереження за якістю професійної підготовки та чинниками, що впливають на неї; гуманістичної спрямованості моніторингу – забезпечення доброзичливої атмосфери, довіри, поваги до особистості, максимально сприятливих умов, позитивного емоційного мікроклімату [11].

Водночас запропонована система освітнього моніторингу ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти повинна реалізовувати такі функції:

– інформаційно-аналітичну (можливості для аналізу ефективності управління освітнім процесом, отримання відомостей про стан об'єкта, забезпечення зворотного зв'язку та участі в управлінні освітнім процесом);

– науково-дослідницька (передбачає передусім організацію та проведення будь-якого моніторингу на основі системно-діяльнісного підходу. Освітній моніторинг є складником системи, завданням якої є спостереження за станом розвитку освітнього процесу з метою найбільш оптимального вибору цілей, завдань, засобів і методів їх вирішення, сприяє підвищенню рівня професійної культури, аналізу педагогічної управлінської

діяльності);

– корекційно-формувальна (упровадження системи освітнього моніторингу ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в освітній процес, що дозволяє більш ефективно реалізовувати процес професійної підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти. Спираючись на результати освітнього моніторингу, можна скоординувати вибір найбільш оптимальних методів і прийомів індивідуального впливу, завдяки чому проблемні аспекти ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти можуть бути усунені);

– прогностична (сприяє прогнозуванню тенденцій розвитку освітнього моніторингу ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти й внесенню відповідних коректив, що забезпечують передумови вдосконалення освітнього процесу загалом).

Усі функції моніторингу підпорядковуються загальній меті підвищення ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Відповідно до результатів наукового дослідження виявлено актуальну потребу в удосконаленні системи освітнього моніторингу з метою перетворення її на систему інформаційного забезпечення для ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, оскільки за традиційного підходу до оцінювання ефективності управління зазначеним процесом переважають функції контролю як адміністративної дії без урахування змін і корегувальних процедур, тобто формальне оцінювання не є ефективними.

Згідно з визначеними нами критеріями та показниками розроблено систему освітнього моніторингу ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів

закладів дошкільної освіти (моніторинг умов, процесу й результатів управління зазначеним процесом), що реалізовується за допомогою розробленого діагностичного інструментарію.

Отримані результати дослідження ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти свідчать про те, що система управління зазначеним процесом має переважно інспектувальний характер і не передбачає діагностування причин успіхів і невдач освітнього процесу, що, відповідно, не дозволяє його цілеспрямовано корегувати.

Загалом простежується недостатній рівень ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Водночас умови управління зазначеним процесом мають середній рівень, а процес і результати – низький. Це зумовлено зовнішніми (недостатня кількість теоретичних досліджень щодо проблем управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, відсутність науково обґрунтованих методичних рекомендацій щодо впровадження системи управління зазначеним процесом) і внутрішніми (неусвідомлення значущості проблеми розвитку мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти для педагогічної професійної діяльності на сьогодні, недостатня управлінська підготовка частини керівників освіти) причинами.

Найбільш тісний кореляційний зв'язок спостерігається між ефективністю управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та педагогічною компетентністю професорсько-викладацького складу, рівнем організаційно-управлінської компетентності керівництва, що також зумовлює якість результатів управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Завдяки проведенню констатувального експеримента визначено умови підвищення ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Так, для підвищення ефективності управління зазначеним процесом необхідно:

1) безперервно вивчати й прогнозувати вимоги стейкхолдерів до якості професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти загалом та ефективного управління розвитком їхньої мовленнєво-комунікативної культури зокрема;

2) трансформувати організаційну структуру вищої освіти, організувати в ній спеціалізований підрозділ (організаційна матрична структура), що буде відповідати за розробку й реалізацію програм управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти;

3) постійно вдосконалювати освітній процес, процеси управлінської діяльності керівництва;

4) упроваджувати в заклад вищої освіти сучасні освітні та управлінські технології;

5) створювати умови для продуктивної й творчої роботи керівництва;

6) покращувати якість освіти шляхом запровадження демократичних принципів управління, інтеграції освітнього процесу з наукою й інформаційними технологіями, упровадження інноваційних технологій особистісно орієнтованого навчання та виховання здобувачів вищої освіти;

7) забезпечити управління проектуванням кваліметричних методик і процедур, посилення функцій контролю, випробувань, удосконалення засобів оцінювання якості;

8) постійно проводити моніторинг якості управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти;

9) здійснення освітнього моніторингу ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти;

10) розвивати й підвищувати професіоналізм співробітників і їх відповідальність, компетентність під час управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти шляхом створення умов для професійного зростання й підвищення кваліфікації працівників, запровадження інтерактивних форм методичної роботи.

Отже, для підвищення ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти необхідні розробка та впровадження системи управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти із плануванням алгоритму аналізу ефективності здійсненої роботи, що є перспективним напрямком наукового дослідження.

Уважаємо, що реалізація висвітленої моделі «як цілісної прогностичної системи» дозволить «зробити її гнучкою щодо часу, форм, місця впровадження, але водночас не спонтанною, а регламентованою» [13, с. 8].

У процесі дослідження визначено структуру системи ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, що представлена в вигляді сукупності методологічного, змістового, технологічного й діагностичного компонентів, кожен із яких має певну мету та функції (див. рис. 3).

Погоджуємось із думкою А. Харківської, що «цілі управління – це результат досліджень і передбачень, початковий варіант рішення, в якому потрібно враховувати можливості системи» [13, с. 4].

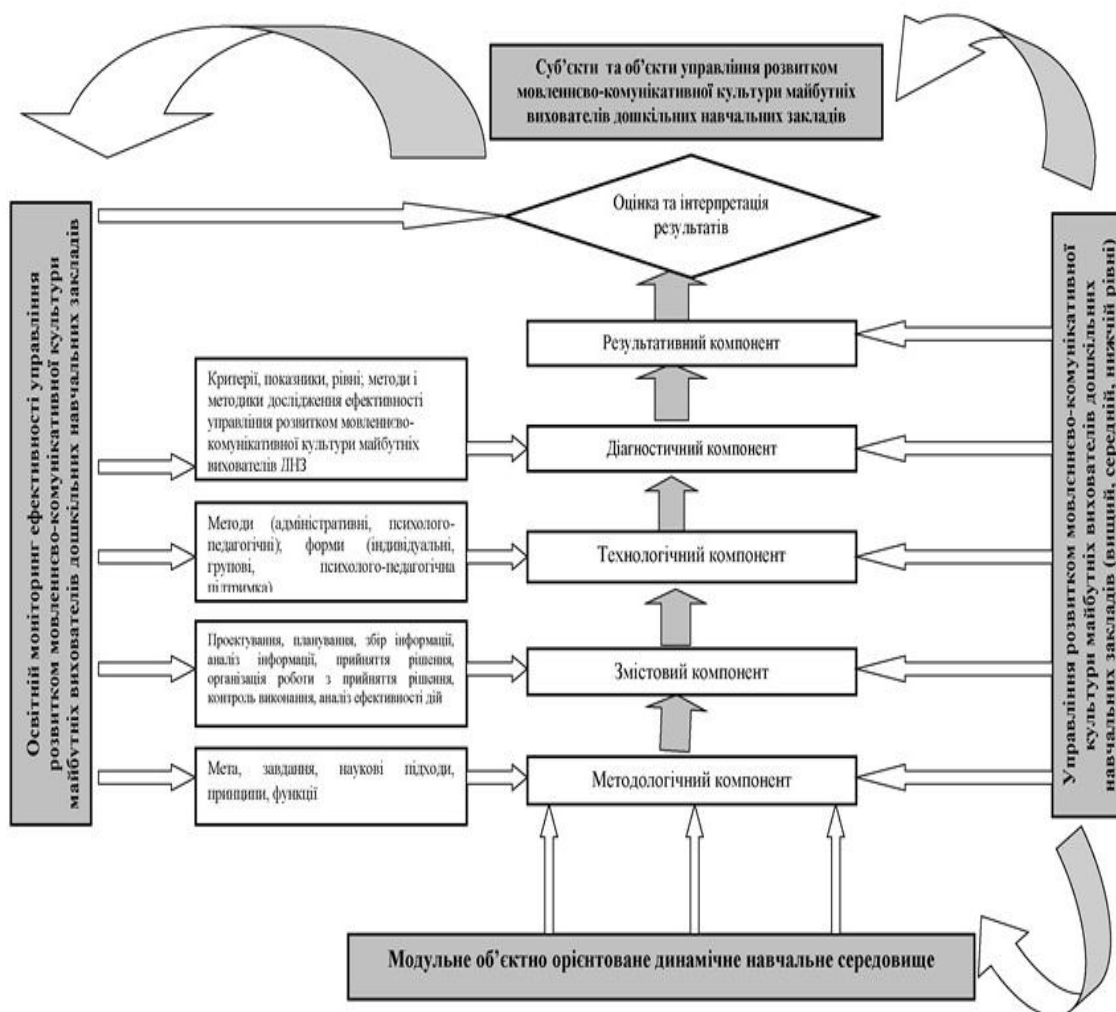

Рис. 3. Модель системи ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти

Реалізація системи управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти передбачає створення модульного об'єктно орієнтованого динамічного освітнього середовища, що може створюватися на платформах для електронного, зокрема дистанційного навчання. Наприклад, Moodle – це безкоштовна, відкрита система управління навчанням у закладі вищої освіти, що є системоутворювальним чинником розробленої системи.

Модульне об'єктно орієнтоване динамічне освітнє середовище розглядаємо як підсистему соціокультурного середовища, як цілісність спеціально організованих умов, що спрямовані на управління процесом

формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Запропонована система є невід'ємним складником управлінського процесу, де кожен її компонент важливий і не може бути ані вилученим, ані заміненим іншим. Окрім того, під час упровадження одного компонента обов'язково передбачається вплив його властивостей на всі інші, оскільки цілісне функціонування розробленої системи є результатом взаємодії всіх її компонентів, що є характерним для універсального закономірного зв'язку. Водночас особливістю механізму управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є відсутність принципу взаємозамінюваності.

Методологічний компонент має мету й завдання, функції, принципи, наукові підходи до управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Його мета полягає в підвищенні ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Під час побудови системи управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти враховано системний, синергетичний, діяльнісний та особистісно орієнтований підходи.

Моделювання процесу ефективного управління досліджуваним явищем супроводжувалося врахуванням відповідних принципів, що тісно пов'язані між собою, а зміст і вияв одного з них іноді вимагає дотримання іншого. Урахування виокремлених принципів ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти забезпечує її відповідність сучасним тенденціям і перспективам розвитку вищої освіти в Україні та за кордоном.

Окрім того, під час моделювання системи управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів

закладів дошкільної освіти було враховано визначення управління як виду діяльності, що передбачає не лише управлінські процеси, а й знання про них, їх організацію, способи досягнення ефективного керівництва й забезпечення позитивних результатів.

Система управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти виконує такі *функції*: організаційну, аналітико-прогностичну, регулятивно-координаційну, інформаційно-методичну, соціального захисту, контрольну, інноваційно-упроваджувальну. Усі функції взаємопов'язані й взаємозумовлюють одна одну, забезпечуючи при цьому єдиний управлінський цикл.

У процесі наукового дослідження доведено, що для вищезазначених функцій доцільно використовувати управлінсько-організаційний алгоритм, що забезпечує врахування: аналізу особливостей управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури на основі співвідношення можливостей того або іншого теоретичного підходів; узаємозв'язку функцій управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та визначення способів їх реалізації; розробку концептуальної бази; визначення критеріїв і показників ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Зокрема, *методологічний компонент* системи має мету (підвищення ефективності управління цим процесом) і завдання, функції, принципи, наукові підходи до управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Завданнями її реалізації є: безперервне вивчення й прогнозування вимог стейкхолдерів до якості професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; підвищення якості їхньої професійної підготовки та її відповідність сучасним європейським стандартам на основі ефективного

використання потенціалу ресурсів кожного підрозділу закладів вищої освіти, координації та консолідації зусиль усіх суб'єктів освітнього процесу; усвідомлення керівництвом необхідності підвищення якості професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; сприяння впровадженню в закладі вищої освіти сучасних освітніх та управлінських технологій; модернізація вищої освіти, організація спеціалізованого підрозділу, що буде відповідати за розробку й реалізацію програм управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; реалізація освітнього й психолого-педагогічного супроводу освітньої діяльності закладів вищої освіти щодо підвищення ефективності управління цим процесом; створення умов для всебічного розвитку особистості й самоактуалізації здобувачів вищої освіти шляхом реалізації завдань гуманізації навчання та виховання; постійне вдосконалення освітнього процесу, управлінської діяльності керівництва; покращення якості професійної підготовки майбутніх вихователів шляхом запровадження демократичних принципів управління, інтеграції освітнього процесу в науковий та інформаційно-технологічний простір, упровадження інноваційних технологій особистісно орієнтованого навчання й виховання здобувачів вищої освіти; забезпечення управління проєктуванням кваліметричних методик і процедур, посилення функцій контролю; постійний моніторинг якості їхньої професійної підготовки; неухильне виконання вимог менеджменту якості процесу формування мовленнєво-комунікативної культури всіма керівниками та суб'єктами освітнього процесу; розвиток і підвищення професіоналізму викладацького колективу та їх відповідальності й компетентності щодо якості освітнього процесу шляхом забезпечення умов для професійного зростання й підвищення кваліфікації, запровадження інтерактивних форм методичної роботи; створення умов для продуктивної й творчої роботи.

Також під час *формувального етапу* експерименту з'ясовано, що система управління процесом формування мовленнєво-комунікативної

культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти виконує організаційну, аналітико-прогностичну, інноваційно-упроваджувальну, інформаційно-методичну, оцінювально-діагностичну й корекційну функції. Усі функції взаємопов'язані, узаємозумовлені та послідовно змінюють одна одну, створюючи єдиний управлінський цикл.

Зокрема, *змістовий компонент* системи передбачає такі основні *етапи* управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, як проєтування, планування, збір інформації, аналіз інформації, ухвалення рішення, організація роботи з ухвалення рішення, контроль виконання, аналіз ефективності дій.

Технологічний компонент системи – суб'єкти й об'єкти управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, має форми (індивідуальні, групові, психолого-педагогічної підтримки) і методи (адміністративні та психолого-педагогічні) управління цим процесом. Технологічний компонент пов'язує всі елементи в єдине ціле й забезпечує взаємодію системи з зовнішнім середовищем.

Діагностичний компонент системи містить: критерії, показники й рівні ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; передбачає очікуваний результат, що представлений системою освітнього моніторингу (моніторинг умов, процесу та результатів управління) і реалізовується за допомогою розробленого діагностичного інструментарію. Його зарахування до основних елементів системи підтверджене необхідністю достовірної діагностики й аналізу ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та забезпечення зворотного зв'язку.

Висновки. Вивчення й узагальнення філософської, психологічної, мовознавчої, лінгводидактичної, педагогічної наукової й навчально-

методичної літератури дозволило висвітлити сутність мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти як здатність використовувати мовні засоби (лексичні, граматичні, фонетичні тощо) у різних умовах спілкування відповідно до мети й змісту мовлення для взаєморозуміння з дітьми дошкільного віку та їхніми батьками. Структуру цієї здатності в дослідженні представлено як єдність індивідуально-особистісного, мотиваційно-вольового, соціально-психологічного, індивідуально-комунікативного й практично-діяльнісного компонентів. Управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти визначено як систему розробки та реалізації системи заходів, що дозволяють ефективно надавати освітні послуги такої якості, що забезпечує відповідність результату вимогам замовника. Це зумовлює необхідність проєктування, досягнення й підтримки якості освітнього процесу та його результатів.

Упровадження розробленої моделі системи дозволило значно підвищити ефективність управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Теоретичні основи й процесуальні характеристики моделі системи управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти можуть бути впроваджені в процес фахової підготовки в закладах вищої освіти; урахуватися під час розробки навчальних і методичних посібників для здобувачів вищої освіти та викладачів, а також написання кваліфікаційних робіт.

Здійснене наукове дослідження не вичерпує всієї різноманітності питань, що пов'язані з управлінням процесу формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Додаткового вивчення й подальшої розробки потребує проблема методологічного забезпечення управління процесом формування

мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти відповідно до нових парадигм вищої європейської освіти.

Список використаних джерел

1. Анісімов П. Ф. Управління якістю вищої освіти. Київ : Освіта, 2001. 256 с.
2. Артемова Л. В., Косенко Ю. М. Модель ступеневої підготовки фахівця дошкільної освіти у вищих навчальних закладах. *Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства* : матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф. до 80-ї річниці НПУ ім. М. П. Драгоманова. Вип. 1. Київ, 2000. С. 84–86.
3. Бабич Н. Д. Культура фахового мовлення : навч. посіб. 4-те вид., уточн. та допов. Чернівці : Книги-XXI, 2014. 556 с.
4. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 31.03.2023).
5. Беленька Г. В. Сучасні підходи до питань формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2012. Вип. 5. С. 99–102.
6. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.05.1996 р. № 896-93-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF> (дата звернення: 03.04.2023).
7. Дитина : Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / Беленька Г. В. та ін. Київ : Київський університет ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.

8. Ключко А. Г. Питання розвитку професійного спілкування майбутніх вихователів ДНЗ. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2014. Вип. 35. С. 82–90.

9. Подмазін С. І. Особистісно орієнтована освіта (соціально-філософський аналіз) : автореф. ... д-ра філос. наук : 09.00.03. Дніпропетровськ, 2006. 44 с.

10. Пономарьова Г.Ф. Взаємодія викладача і студента у навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2014. № 45. 12 с. URL: <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4697/1/6> (дата звернення: 20.02.2023).

11. Пономарьова Г. Ф. Діагностика забезпечення якості освіти у педагогічному ВНЗ : метод. посіб. Харків, 2015. 222 с.

12. Пономарьова Г. Ф. Підвищення рівня терціарної едукції майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти: теоретичний аспект : монографія. Харків : ФОП Бровін О. В., 2021. Кн.1. 552 с.

13. Харківська А. Моделювання управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ. *Теорія та методика управління освітою: електрон. наук. фах. видання* / Національна академія педагогічних наук України ; Університет менеджменту освіти. 2013. Вип. 10. 9 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2013_10_47 (дата звернення: 20.02.2023).

14. Харківська А. А., Молчанюк О. В. Значення педагогічної практики для виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2020. № 68. С. 141–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2020_68_17 (дата звернення: 21.02.2023).

15. Харківська А. А. Особливості управління організаційною культурою вищого навчального закладу. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2014. № 2. С. 258–264. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2014_2_38 (дата звернення: 20.02.2023).

16. Харківська А. А. Теоретико-методологічні аспекти виховання креативного ставлення до професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти. *Теорія і методика професійної освіти*. 2018. Вип. 15. 6 с.

17. Чаговець А. І. Вплив мовленнєвої культури на професійну діяльність майбутніх вихователів. *Вісник Запорізького національного університету* : зб. наук. пр. 2013. Вип. 3 (21). С. 316–323.

18. Шапаренко Х. А. Особистісне самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти : дис. ...д-ра пед. наук : 13.00.07. Харків, 2019. 783 с.

19. Chala A., Demchenko N., Panchenko V., Bakhmat L., Krekhno T. Forming Speech and Communicative Competency of Future Philologists. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. Vol. 13 (3). S. 225–245.

20. Kharkivska A. Education of value orientations of future teachers of primary education. *Danish Scientific Journal*. 2021. № 44. P. 55–58.

References

1. Anisimov P. F. Upravlinnia iakistiu vyshchoi osvity. Kyiv : Osvita, 2001. 256 s. [ukr].

2. Artemova L. V., Kosenko Yu. M. Model stupenevoii pidhotovky fakhivtsia doshkilnoii osvity u vyshchych navchalnykh zakladakh. *Psykhologohopedahohichni problemy pidhotovky vchytelskykh kadri v umovakh transformatsii suspilstva* : materialy Mizhnar. nauk.-teoret. konf. do 80-yi richnytsi NPU im. M. P. Drahomanova. Vyp. 1. Kyiv, 2000. S. 84–86. [ukr].

3. Babych N. D. Kultura fakhovoho movlennia : navch. posib. 4-te vyd., utochn. ta dopov. Chernivtsi : Knyhy-KhKhI, 2014. 556 s. [ukr].

4. Pro zatverdzhennia Bazovoho komponenta doshkilnoii osvity (Derzhavnoho standartu doshkilnoii osvity) nova redaktsiia : nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 12.01.2021 r. № 33. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizn>

e/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (data zvernennia: 31.03.2023). [ukr].

5. Bieliienka H. V. Suchasni pidkhody do pytan formuvannia profesiinnoi kompetentnosti maibutnikh vykhovateliv ditei doshkilnoho. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity*. 2012. Vyp. 5. S. 99–102 [ukr].

6. Pro Derzhavnu natsionalnu prohramu «Osvita» («Ukraina XXI stolittia») : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.05.1996 r. № 896 93-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF> (data zvernennia: 03.04.2023). [ukr].

7. Dytna : Osvitnia prohrama dlia ditei vid 2 do 7 rokiv / Bieliienka H. V. ta in. Kyiv : Kyivskiy universytet im. B. Hrinchenka. Kyiv. 2020. 440 s. [ukr].

8. Klochko A. H. Pytannia rozvytku profesiinoho spilkuvannia maibutnikh vykhovateliv DNZ. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky*. 2014. Vyp. 35. S. 82–90. [ukr].

9. Podmazin S. I. Osobystisno oriietovana osvita (sotsialno-filosofskiy analiz) : avtoref. ... d-ra filos. nauk : 09.00.03. Dnipropetrovsk, 2006. 44 s. [ukr].

10. Ponomarova H.F. Vzaiemodiia vykladacha i studenta u navchalno-vykhovnomu protsesi pedahohichnoho VNZ. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*. 2014. № 45. 12 s. URL: <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4697/1/6> (data zvernennia: 20.02.2023). [ukr].

11. Ponomarova H. F. Diahnostyka zabezpechennia iakosti osvity u pedahohichnomu VNZ : metod. posib. Kharkiv, 2015. 222 s. [ukr].

12. Ponomarova H. F. Pidvyshchennia rivnia tertsiarnoi edukatsii maibutnikh pedahohiv zakladiv doshkilnoi osvity: teoretychniy aspekt : monohrafiia. Kharkiv : FOP Brovin O. V., 2021. Kn. 1. 552 s. [ukr].

13. Kharkivska A. Modeliuvannia upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pedahohichnoho VNZ. *Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu: elektron. nauk. fakh. vydannia / Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy ;*

Universytet menedzhmentu osvity. 2013. Vyp. 10. 9 s. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2013_10_47 (data zvernennia: 20.02.2023). [ukr].

14. Kharkivska A. A., Molchaniuk O. V. Znachennia pedahohichnoi praktyky dlia vykhovannia sotsialnykh tsinnostei u maibutnikh pedahohiv doshkilnoi osvity. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*. 2020. № 68. S. 141–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2020_68_17 (data zvernennia: 21.02.2023). [ukr].

15. Kharkivska A. A. Osoblyvosti upravlinnia orhanizatsiinoiu kulturoiu vyshchoho navchalnogo zakladu. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnogo universytetu. Pedahohichni nauky*. 2014. № 2. S. 258–264. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2014_2_38 (data zvernennia: 20.02.2023). [ukr].

16. Kharkivska A. A. Teoretyko-metodolohichni aspekty vykhovannia kreatyvnoho stavlennia do profesiinoi pidhotovky maibutnikh pedahohiv doshkilnoi osvity. *Teoriia i metodyka profesiinoi osvity*. 2018. Vyp. № 15. 6 s. [ukr].

17. Chahovets A. I. Vplyv movlennievoi kultury na profesiinu diialnist maibutnikh vykhovateliv. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnogo universytetu : zb. nauk. pr.* 2013. Vyp. 3 (21). S. 316–323. [ukr].

18. Shaparenko Kh. A. Osobystisne samovdoskonalennia maibutnikh pedahohiv doshkilnoi osvity : dys. ...d-ra ped. nauk : 13.00.07. Kharkiv, 2019. 783 s. [ukr].

19. Chala A., Demchenko N., Panchenko V., Bakhmat L., Krekhno T. Forming Speech and Communicative Competency of Future Philologists. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. Vol. 13 (3). S. 225-245. [eng].

20. Kharkivska A. Education of value orientations of future teachers of primary education. *Danish Scientific Journal*. 2021. № 44. P. 55–58. [ukr].

УДК 378.091.33:004]:005.336.2(045)

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

© Щербак І.

Інформація про автора:

Ірина Щербак: ORCID ID ORCID 0000-0003-4161-735X; osvita2019.2020@gmail.com; кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри інформатики.

DOI NUMBER: – 10.46489/MPMOTF-23-17-41

У статті розглянуто визначення понять «професіоналізм», «компетентність», «професійна компетентність», «професійна компетентність майбутнього вчителя інформатики», «модель», «моделювання», «система», «модель системи».

На основі аналізу психолого-педагогічних джерел визначено та схарактеризовано такі критерії й показники формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики: професійно-практичний (показники: рівень сформованості базових умінь і навичок; практичне використання набутих фахових знань, умінь і навичок у процесі проходження педагогічних практик; рівень володіння інформаційними технологіями), інформаційно-пізнавальний (показники: рівень засвоєння інформації; розвиненість аналітичного мислення; здатність до створення проєктів; схильність до науково-дослідницької діяльності), особистісно-мотиваційний (показники: ставлення до обраного фаху; рівень вияву особистісних і професійно значущих якостей на основі самооцінки; прагнення до самоосвіти та саморозвитку; здатність до самоосвіти та саморозвитку; рівень мотивації до навчання).

Авторкою розроблено структурно-функціональну модель системи управління формуванням професійної компетентності в майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки. Вона передбачає сукупність певних компонентів: цільового, організаційно-процесного, оцінювально-діагностичного та аналітично-результативного.

Ключові слова: критерії, фахова підготовка, майбутній учитель інформатики, управління, професійна компетентність, модель, структурно-функціональна модель.

Iryna Shcherbak, «Structural-functional model as a component of effective management of the formation of professional competence in future it teachers in the process of professional training».

The article considers the definitions of the concepts of «professionalism», «competence», «professional competence», «professional competence of the future